

Наумов С. О., Сідорчук В. П.

**ОБЛАСНІ УЧНІВСЬКІ ОЛІМПІАДИ З ІСТОРІЇ:
деякі спостереження на матеріалах олімпіади 2013 р.
та попередніх років**

На базі історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна не один десяток років проводяться олімпіади з історії для учнів 8-11 класів (обласний етап). Спроби проаналізувати й узагальнити їх результати, зробити певні висновки на майбутнє вже мали місце [1; 3]. Проте висловлені свого часу сподівання щодо започаткування «традиції широкого обговорення учнівських олімпіад» [3, с. 145] й досі не справдилися. При цьому не можна сказати, що таке обговорення взагалі відсутнє. В тій чи іншій формі воно напевне відбувається на всіх рівнях освітянської системи області. Працівниками Харківської академії неперервної освіти з цього приводу підготовлений змістовний аналітично-рекомендаційний збірник [2]. Але все це не виходить за рамки суто відомчих і вже з цієї причини достатньо формалізованих практик з усіма їх вадами. При цьому суспільна зацікавленість у публічному обговоренні питань, пов'язаних з учнівськими олімпіадами, напевне існує. Для прикладу, на веб-сайті Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, де функціонує, можливо, єдиний в Україні спеціальний сайт для підтримки предметних олімпіад, проводиться опитування користувачів щодо потрібності останнього. Результати виглядають переконливо як з точки зору активності (а отже, й зацікавленості) аудиторії (2534 респонденти), так і щодо розуміння важливості електронної сторінки, присвяченої олімпіадам: дуже потрібен – 2042 (80,58%), потрібен – 218 (8,6) [4]. Тож стосовно нашого випадку можна припустити, що спрацювала відсутність критичної маси: а) відповідної інформації; б) тих, хто бажає і може публічно висловитися з цього приводу; в) авторитетної і популярної громадської трибуни для подібних виступів.

У 2012–2013 навчальному році учасниками I етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії в Харківській області стали 18570 учнів, II етапу – 3326 учнів і III (обласного) – 234 учні. Динаміку кількості учасників за 5 років відображає табл. 1. Її дані наочно засвідчують відсутність однозначної тенденції в динаміці кількісного складу учасників олімпіади і дозволяють констатувати хіба що очевидний вплив двох чинників: демографічної «ями» на межі першого й другого десятиліття ХХІ ст. та змін у правилах проведення олімпіад щодо визначення складу їх учасників.

*Таблиця 1
Динаміка кількісного складу учасників олімпіади*

	2008- 2009 н.р.	2009- 2010 н.р.	2010-2011 н.р.	2011-2012 н.р.	2012-2013 н.р.
I етап	20937	21248	18047	18912	18570
II етап	3336	3165	3175	3423	3326
III етап	281	265	290	321	234

Перш ніж перейти до аналізу власне обласного етапу олімпіади, доцільно якщо не з'ясувати, то, принаймні, поставити питання про якість підготовки його учасників. Справа в тім, що районі (міські) журі попереднього, II етапу назвали типовими помилками учасників такі: слабка орієнтація в історичній карті, невміння визначати межі названих територій; недостатнє використання історичних фактів для аргументації власної позиції; слабке знання фактів біографій історичних діячів; неправильне встановлення хронологічної послідовності історичних подій; побудова відповіді без опори на історичні факти; неправильне визначення причин та наслідків історичних подій; нелогічні висновки.

Це свідчить, що під час проведення уроків та в період підготовки учнів до олімпіади вчителі не звертають достатньої уваги на формування історичних компетентностей. Інше питання – чи існує взагалі в районах / містах і якщо так, то наскільки дієвою є система підготовки до обласної олімпіади? Мова йде саме про систему, а не про окремі заходи, які, очевидно, так чи інакше проводяться скрізь. Постановка такого питання доречно принаймні з двох причин. По-перше, рівень частини учасників дає підстави для сумнівів щодо існування такої системи. Для прикладу, кожен десятий учасник III етапу олімпіади в 2012–2013 навчальному році (всього 24 учні) набрав у підсумку менше 10% балів, 18 учнів (як правило, це одні й ті ж учасники) за більшість завдань отримали 0 балів. По-друге, постійна, регулярна робота з учнями найбільш реальна саме на місцевому рівні і від її ефективності значною мірою залежить і загальний рівень олімпіади, і, врешті решт, те, як виглядає Харківщина на всеукраїнському рівні.

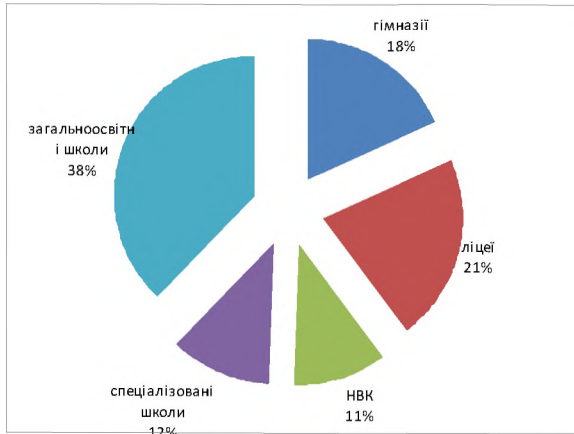
Географія учасників обласного етапу була максимально широкою: 45 команд від усіх районів області (29) і міста Харкова (9), 6 міст обласного підпорядкування (ще 3 команди представляли окремі групи навчальних закладів Харкова). Досить репрезентативно можна вважати й географію переможців (призерів). Серед загальної кількості переможців 36 учнів, або 35% (у 2011–2012 н. р. – 19 учнів, 21%) представляли райони області, 12 учнів (12%) – міста обласного підпорядкування (відповідно 7 учнів, 8%), 48 учнів (46%) – райони м. Харкова (відповідно 64 учні, 69%), 1 учень (0,96%) – загальноосвітні інтернатні заклади (відповідно 2 учні, 2%), 7 учнів (7%) – загальноосвітні навчальні заклади міської мережі. Слід відзначити істотне зростання питомої ваги переможців з районів області (35% проти 21%) й відповідне скорочення представництва обласного центру (53%, рахуючи й команду загальноосвітніх навчальних закладів міської мережі, а без неї навіть 46% проти 69%). Проте поспішати з висновками з цього приводу не варто, оскільки для серйозного аналізу й відповіді на питання, тенденція це чи випадковість, потрібно більше часу й відповідного матеріалу. З іншого боку, впродовж 5 років (2009–2013 рр.) не мали жодного переможця 8 районів області (Близнюківський, Дворічанський, Зачепилівський, Коломацький, Красноградський, Нововодолазький, Первомайський, Печенізький).

Є сенс відзначити загальноосвітні навчальні заклади, які п'ять років поспіль готували переможців III етапу олімпіади: Барвінківська гімназія №1, Старосалтівська гімназія Вовчанського району, харківські гімназія № 6, гімназія № 14, загальноосвітня школа (ЗОШ) I-III ступенів № 28, НВК № 45 «Академічна гімназія», спеціалізована школа I-III ст. № 119, ліцей № 161 «Імпульс», навчально-виховний комплекс (НВК) № 169, університетський ліцей.

Аналіз кількісного складу переможців за типами навчальних закладів (див. діаграму 1) засвідчує три рівні: найбільшу кількість переможців підготували загальноосвітні школи (38%), за ними з великим відривом йдуть ліцеї (21%) та гімназії (18%), ще нижче майже з однаковим результатом – спеціалізовані школи (12%) та НВК (11%).

Малюнок 1

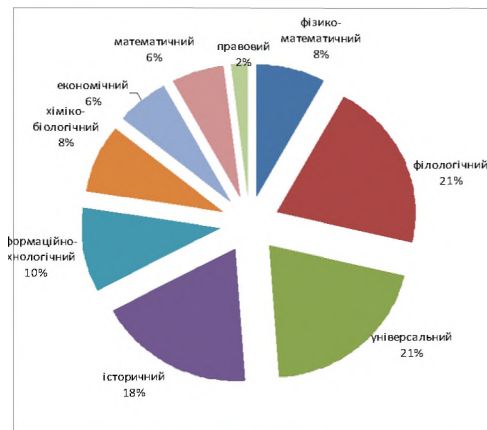
Питома вага переможців III етапу олімпіади за типами навчальних закладів

Більшість переможців 10-11 класів (діаграма 2) навчалися у класах філологічного (21%), універсального (21%) та історичного профілів (18%) (у 2011–2012 н. р. – у класах філологічного, хіміко-біологічного та економічного профілів). У порівнянні з попередніми роками збільшилася кількість переможців з класів історичного профілю (18% проти 8% у 2011–2012 н. р.). Серед «чемпіонів», тобто учасників, які посіли перше місце, також були два їх представники. Це свідчить про покращення рівня поглибленого вивчення історії в класах історичного профілю.

Малюнок 2

Питома вага переможців III етапу олімпіади за профілем навчання

Рівень виконання завдань, а отже, й підготовленість учасників III етапу олімпіади з історії відображає аналіз результатів. Комплект завдань для кожного класу складався з 5 питань, за які загалом можна було отримати максимум 65 балів. Реально найвищий результат у кожному з класів був таким: 8 клас – 47,5 бала, 9 клас – 42 бали, 10 клас – 51 бал, 11 клас – 50 балів. Що стосується всіх переможців, то діапазон (мінімальна і максимальна сума) набраних ними балів відображений у таблиці 2.

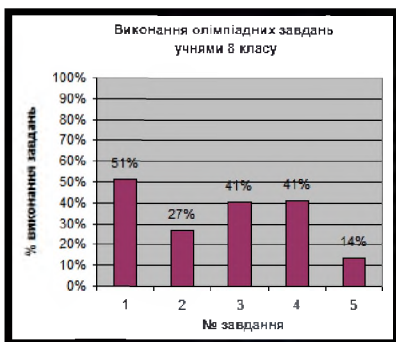
Таблиця 2

Кількість (діапазон) балів, отриманих переможцями III етапу олімпіади

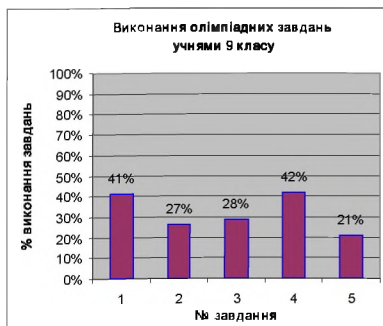
Клас	I місце	II місце	III місце
8	38,5-47,5	34-36,5	22-32,5
9	40-42	32,5-36	22,5-31
10	40-51	35-38	23-33
11	46-50	32-39,5	22-30

Кількісно-якісний аналіз результатів виконання завдань олімпіади був виконаний авторами цієї статті паралельно, за дещо відмінними методиками, наслідком чого (не можна виключати й можливості неістотної різниці в вихідних даних) стали деякі розбіжності в цифрах. Дані, отримані В. П. Сідорчук, відображені на рис 3-6.

Малюнок 3

Малюнок 4

Малюнок 5

Малюнок 6

За цими даними, учні 8-х класів найкраще впоралися із завданням № 1, де треба було скласти логічний ланцюжок із наведених імен історичних постатей, місця події, часу події, терміну чи поняття. Найважчим для них було творче завдання (№ 5), в якому треба було проаналізувати фразу з «Послання до єпископів», назвати авторів цього твору, його жанр, висловити свою точку зору та аргументувати її.

Дев'ятикласники краще виконали завдання з ілюстраціями (№ 4), розпізнавши портрети історичних діячів та пояснивши свій вибір, а найгірше – завдання № 5 на порівняння двох історичних документів (виявлення різниці між головними ідеями, знаходження спільних положень, з'ясування обумовленості їх появи та наслідків утілення в життя).

Учні 10-х класів показали найкращі результати серед усіх паралелей. Найважчим для них виявилось завдання № 3, яке передбачало роботу з контурною картою (нанесення відомих річок, визначення назви території, яку вони обмежують, та відомих творів імперської доби, де зустрічаються наведені назви). Найкраще тут було виконано завдання № 2 (виняток серед усіх класів, який забезпечив порівняно високий загальний середній бал з цього завдання), у якому з наведеного переліку треба було вибрати позиції, які стосуються вказаного історичного діяча.

Одинадцятикласники за загальними результатами виконали завдання гірше інших класів. Найлегшим для них, як і для учнів 9-х класів, було складання логічного ланцюжка з наведених імен історичних постатей, місця події, часу події, терміну чи поняття (завдання № 1). Найважчою, як і в минулому році, виявилася робота з контурною картою (завдання № 3), відсоток виконання якого був найнижчим серед усіх класів.

Як видно з наведених діаграм, учням усіх паралелей легше виконувати завдання, які потребують знання фактичного матеріалу, а утруднення викликають творчі завдання, де потрібні вміння аналізувати та порівнювати історичні події та факти, аргументувати власну точку зору. Достатній відсоток виконання мали завдання з візуальним матеріалом (портретами історичних діячів, карикатурами, ілюстраціями), що говорить про належну роботу вчителів на уроках історії у цьому напрямку. Як і в минулі роки, проблемою залишалась робота з історичною картою.

В підрахунках С. О. Наумова увага концентрується на середньому балі, отриманому з кожного завдання, та відсотку його виконання (табл. 3, в дужках зазначена максимальна кількість балів за завдання та предмет – історія України (у) чи всесвітня (в)).

Таблиця 3
Середній бал та відсоток виконання завдань учасниками III етапу

	№ 1		№ 2		№ 3		№ 4		№ 5		Всього	
8 клас	5,4 (8в)	68%	2,2 (8у)	28%	5,7 (14у)	41%	6,2 (15в)	41%	2,9 (20у)	15%	22,4 (65)	34%
9 клас	3,3 (8в)	41%	2,2 (8у)	28%	4,3 (15в)	29%	6,8 (16у)	43%	3,9 (18в)	22%	20,5 (65)	32%
10 клас	3,2 (8в)	40%	4,6 (8у)	58%	3,5 (14у)	25%	5,9 (15в)	39%	5,9 (20у)	30%	23,1 (65)	36%

11 клас	4,4 (8в)	55%	2,6 (8у)	33%	1,9 (15у)	13%	7,1 (16в)	44%	2,5 (18в)	14%	18,5 (65)	28%
Пере січно	4,1 (8в)	51%	2,9 (8у)	36%	3,9 (14,5)	27%	6,5 (15,5)	42%	3,8 (19)	20%	21,1 (65)	32%

В такому розрізі більш очевидною є різниця між паралелями за рівнем виконання усіх завдань: лідирує 10 клас (23,1 бала пересічно, або 36% від максимуму), від якого ненабагато (0,7 бала пересічно) відстає 8 клас, а далі з помітним відставанням (1,9 бала) йде 9 клас (порівняння між ними у відсотках виглядає не так рельєфно через округлення до цілих цифр у протилежних напрямках), а за ним, з відставанням ще в 2 бали, – 11 клас. Така градація між паралелями може бути наслідком різниці в рівні підготовки, якості засвоєння навчального матеріалу, складності завдань.

Дані табл. 3 унаочнюють загальний рівень виконання завдань у цілому й кожного зокрема. Очевидно, що підстав для особливого оптимізму немає: пересічний бал учасника олімпіади – 21,1, що становить 32% можливого максимуму. При цьому найбільш «піддатливими» виявилися простіші завдання (№ 1 – «ланцюжок» подій імен та дат, № 4 – за зображенням), найважчими – творчі (№ 5). Найбільш «провальними» (13-15%) серед усіх завдань олімпіади виявилися завдання № 3 і № 5 для 11 класу, № 5 для 8 класу. Дані таблиці також дають можливість зробити попередній порівняльний висновок щодо рівня виконання завдань з історії України та всесвітньої історії й таким чином конкретизувати вже досить давні сумніви з цього приводу. На нашу думку, доцільно порівнювати лише завдання №1 і №2 (які планувалися як завдання приблизно однакової складності й мають однаковий максимум балів) та пересічний відсоток виконання усіх завдань. Разюча відмінність присутня тільки в першому випадку, що, швидше за все, пов'язано з різною складністю завдань. Якщо ж їх не брати до уваги, то завдання №№ 3-5 з історії України були виконані пересічно на 28%, а з всесвітньої історії – на 32%. Різниця помітна, до того ж вона зростає, якщо врахувати всі завдання. Таким чином, можна констатувати загалом більш високий рівень виконання завдань зі всесвітньої історії. Втім, якісний аналіз причин цього явища ще попереду.

Члени журі визначили типові помилки, які переважно повторюють минулорічні: невміння чітко та послідовно викладати власну думку; неструктурованість відповіді; наведення матеріалу, який безпосередньо не стосується запитань; слабе володіння історичною термінологією; фрагментарна аргументація; невміння робити висновки; недостатнє володіння навичками порівняльного аналізу. Це дає підстави для узагальнюючого висновку, що під час підготовки учнів до олімпіади мало уваги приділялось роботі з творчими завданнями, тобто формуванню логічної та аксіологічної компетентностей.

На завершення можна зробити декілька констатацій, які, поряд з думками, висловленими вище, можуть слугувати матеріалом для подальшого аналізу й обговорення:

- серед учасників III (обласного) етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії десятка лідерів щороку змінюється, що свідчить про нестабільність та відсутність системи при підготовці учнів до інтелектуального змагання;
- найбільшу кількість переможців III етапу мають загальноосвітні школи та ліцеї, учні яких показали кращу історичну підготовку;
- серед переможців III етапу зріс відсоток учнів з профільних історичних класів, що свідчить про підвищення рівня сформованості їхніх історичних компетентностей та належну увагу до профільного навчання з боку педагогів;
- для учасників олімпіади виконання творчих завдань і робота з контурною картою залишаються складною проблемою, що свідчить про недостатню роботу вчителів щодо формування в учнів логічної та аксіологічної компетентностей.

Примітки

1. *Посохов С. І.* Обласна олімпіада юних істориків: підсумки і нові завдання / С. І. Посохов, В. І. Бутенко // Методичний вісник історичного факультету № 1. – Харків, 2002.
2. *Рекомендації* щодо роботи з обдарованими учнями на основі аналізу проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2012/2013 навчальному році. – Харків, 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://edu-post-diploma.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3540&Itemid=99999999. Доступ – 5.07.2013 р.
3. *Сідорчук В. П.* Обласна учнівська олімпіада з історії у 2011 році: спроба попереднього аналізу / Сідорчук В. П., Наумов С. О. // Методичний вісник історичного факультету № 10. – Харків, 2012. <http://olimp.hoippo.km.ua/>. Доступ – 17.12.2015 р.
4. <http://olimp.hoippo.km.ua/>. Доступ – 17.12.2015 р.